

De Grote Kerk te Harderwijk

Een der meest spectaculaire monumenten van Harderwijk is wel de Grote- of Onze Lieve Vrouwe of Mariakerk. Dit godshuis, thans eigendom van de Nederlandse Hervormde Gemeente heeft een lange geschiedenis. Zoals zoveel vissersplaatsen en havensteden had ook Harderwijk vanouds de Heilige Nicolaas als patroon van de parochiekerk. Deze kerk was tot haar afbraak in 1524 gelegen in het oudste en zuiver agrarische gebied rondom Selhorst. De eerste vermelding er van vinden we pas in 1229. Toen de stedelijk nederzetting Harderwijk bij Selhorst ontstond, bouwde men, volgens een in die tijd algemeen geldende ontwikkeling, binnen de muren vanaf 1375 een Mariakapel. Blijkens een aflaatbrief van 1399 werd deze kapel vergroot en toen de Nicolaaskerk, die buiten de stad was komen te liggen, een prooi van het vuur werd en de toren ervan zelfs moest worden afgebroken, werd deze Mariakapel voortaan parochiekerk. Het gebouw was toen 20 m breed en, met het koor mee, 32 m lang, maar werd later verlengd tot 56 m.

Al spoedig voldeed het oude kleine koor niet meer aan de eisen van de eredienst en daarom bouwde men van 1400 tot 1420 het prachtige, thans nog bestaande koor. De gewelven ervan heeft men echter nooit de hoogte overeenkomstig de oorspronkelijke plannen kunnen geven, zodat het brede koor, in nederrijnse laat-gothische stijl, een wat gedrukt aanzien heeft.

De kooromgang met zijn kapellen is buiten zeventzijdig en binnen vijfzijdig gesloten. De ronde koorzuilen van afwisselende lagen natuursteen en baksteen rusten op achtkantige basementen en dragen fraaie acanthusbladkapitelen. Er is de eenvoudige afsluiting tussen koor en omgang.

Aan de westzijde werd de kerk afgesloten door een toren van circa 70 m hoogte. De bouw ervan geschiedde in twee fasen. Het onderste deel (1420-1435) droeg blijkens oude tekeningen een zeer eenvoudig karakter; klokken en een uurwerk ontbraken echter niet. Pas veel later, tussen 1470 en 1500 werd de toren hoger opgetrokken in een veel rijkere architectuur; de klokken werden toen gegoten door Van Wouw.

Deze toren stortte in 1797 in en verwoestte toen een groot deel van het schip alsmede het 16de eeuwse orgel. Twee traveeën van de oorspronkelijk vijf bleven gespaard, de gehavende westzijde van de kerk werd gesloten met de huidige classicistische gevel. In 1826 werd een nieuw orgel geleverd door de gebroeders Bätz te Utrecht.

De kerk is een uiterst sober gebouw in basiliekstijl, geheel van baksteen opgetrokken en gedekt met kruisribben. Na de bouw van het koor en de toren volgde de laatste grote uitbreiding: het dwarspand met een breedte van 48 m, dat gebeurde in de periode 1435-1445. In eerste aanleg was het transept niet hoger dan de zijbeuken. Het plan, om na voltooiing van het transept, ook het kerkschip met enkele meters te verbreden tot de breedte van het koor, is nooit verwezenlijkt. De aanzetten tot die verbreding zijn in de westelijke muren van de transepten nog te vinden.

Bij de stadsbrand van 1503 ging de kap van de kerk verloren en leed wellicht ook de toren schade. Na herstel van dit onheil, dat vele jaren vergde, werden rond 1561 de gewelven beschilderd. Nu de kerk reeds enige jaren lang een algehele restauratie ondergaat worden ze van onder een groot aantal kalklagen uiterst zorgvuldig weer aan het licht gebracht. De bijbelse teksten en figuren op de gewelven verrassen ons zo niet door hun kunstzinnige waarde dan toch door hun ongewoon groot aantal. Zonder overdrijving kan de Grote Kerk te Harderwijk gelden als een der rijkst beschilderde kerken van Nederland.

Bij een vorige restauratie, in 1924, is op de pilaren de tekst van de twaalf geloofsartikelen teruggevonden, aangebracht in 1620 over, naar later bleek, weggekalkte gestalten, de twaalf apostelen voorstellende. Men koos, na rijp beraad, voor behoud van de apostelen; zij zijn thans geheel in ere hersteld.

Bij de restauratie werd ook het Angelustorentje, dat in 1767 wegens bouwvalligheid was afgebroken, weer herbouwd en men voorzag het van een carillon.

De verbouwing van de oude sacristie in 1839 evenals de bouw van een toegangsportaal aan de noordzijde in 1869, doen afbreuk aan de architectuur van dit boeiend bouwwerk, doch worden, als behorend bij de bouwgeschiedenis, gehandhaafd.

M. Hilckmann

Grote kerk van Harderwijk na de restauratie.